

Ladányi Éva

**A HELYESÍRÁS-TANÍTÁS JELENTŐSÉGE ÉS
CÉLJAI A TANÍTÓKÉPZÉSBEN**

A helyesírás jelentősége a leendő pedagógusok számára több nézőpontból közelíthető is alátámasztható. A tanítók helyesírási képességének szintje meghatározó az alsó tagozatos tanulók fejlődése szempontjából, hiszen alapvető mintaként szolgálnak a diákok helyesírási rutinjának elsajátításában, és az erre irányuló pozitív attitűd kialakításában is. A helyesírás a tanítási-tanulási folyamat hatékony szervezésében is nélkülözhetetlen. A tanítók a megalapozói a köznevelésbe lépő gyermek helyesírásának: a helyesírás-tanítás már az alsó tagozaton elindul, melynek hatékonysága három alappilléren nyugszik: a tanító saját helyesírási képességén, a helyesírás prioritásáról való gondolkodásán (saját pozitív attitűdjén) és a módszertani felkészültségén. Ezek a gondolatok hívták életre a főiskolai Helyesírás kurzust, melynek eredményértékelése alapján szeretnék rávilágítani annak jelentőségére a tanítóképzésben. Az adatok elemzése során az Eötvös József Főiskola tanító szakos hallgatóinak eredményeit vizsgálok egy tanévre (2023/2024) vonatkozóan, így a tanulmányban megfogalmazott állítások érvényessége is erre a mintára vonatkozik, azonban a kérdésfelvetés további kutatások, módszertani fejlesztések alapja lehet.

A helyesírás mint kritériumtárgy

A Helyesírás kurzus célja a hallgatók helyesírási önképzésre ösztönzése, amelynek eszköze a helyesírási szabályok megértése, megtanulása, alkalmazása; a helyesírást segítő eszközök (a helyesírási kézikönyvek és a számítógépes helyesírás-ellenőrző programok) funkcionális használata. A kurzusszervezés során a célok kialakításában a későbbi pedagógiai munka színtere volt meghatározó: a szavak, szókapcsolatok biztos helyesírása a tanító mindennapi munkája során elengedhetetlen, biztos rutint kíván. A tantárgy további célja a helyesírás tanulásának képességére vonatkozó ismeretek gyakorlati alkalmaztatása metakognitív stratégiákkal. A helyesírási memória fejlesztése, helyesírási gyakorlatok megoldása több szempontú módszertannal. A fejlesztési cél pedagógusképzésben való hangsúlyát jelzi az, hogy kurzus kritériumtárgyként jelenik meg a tantervi hálóban: bármelyik évfolyamon teljesíthető, azonban a diploma megszerzéséhez kötelező teljesíteni a követelményeit.

Helyesírás-tanítás a funkcionális anyanyelvi szemlélet tükrében

A kurzus módszertani felépítésében a funkcionális anyanyelvi nevelés alapfogadatalaira épít. A funkcionális szemlélet a helyesírás-tanításban úgy jelenhet meg, hogy a hallgatók valós élethelyzetekhez kapcsolódó feladatokat oldanak meg,

amelyek a nyelvet és a beszédet szövegkörnyezetbe ágyazva mutatják.¹ Ez a megközelítés különböző szövegtípusok elemzésével és alkotásával fejleszti a helyesírástudást, miközben a nyelvhasználat sokszínűségét is bemutatja. A résztvevők produktív és kreatív gyakorlatok során találkoznak különböző helyesírási normákkal és kódokkal, amelyek a különféle kommunikációs csatornákhöz kapcsolódnak. Ezáltal a helyesírástudásuk életszerű helyzetekben is alkalmazhatóvá válik.² A szemlélet alapján a hallgatóknak szánt feladatokban olyan szövegeket választottam (pl.: a pedagógus pályán gyakran előforduló levelek, meghívók, plakátok), amelyek ezt a gyakorlati alkalmazhatóság érzetét erősítették bennük. Antalné Szabó Ágnes is rámutat arra, hogy a funkcionális szemléletű helyesírás-tanítás pozitívan hat a diákokra, mert megerősíti a helyesírással kapcsolatos pozitív attitűdjüket és fejleszti szövegértési, kritikai olvasási, valamint helyesírási tudatosságukat: a kreatívan használt szövegek révén a diákok élvezetesebbnek találják a helyesírás-tanulást, ami hosszú távon is motiváló hatással bír.³ Az eredmények értékelésénél bemutatom azokat a mutatókat, amelyek a pozitív attitűd megerősítésére utalnak, és bizonyítják, hogy a felsőoktatásban sem lehet figyelmen kívül hagyni a funkcionális és szövegközpontú fejlesztés lehetőségeit.

A tanulási eredmény alapú szemlélet a kurzusfejlesztésben

Az eredményközpontú szemlélet az oktatásban azért fontos, mert a hangsúlyt a hallgatók tanulására és a megszerzett, alkalmazható kompetenciákra helyezi. Ez a megközelítés biztosítja, hogy az oktatási folyamat a diákok tényleges fejlődésére és sikerére összpontosítson, nem csupán a bemeneti tényezőkre és a folyamatra. Az eredményközpontú szemléletben a tervezés során először meg kell határozni, milyen hallgatói fejlődést és tanulási eredményeket szeretnénk elérni. Ezen célok alapján kell kiválasztani a legmegfelelőbb módszereket és munkaformákat, amelyek a leghatékonyabban segítik elő a tervezett tanulási eredmények elérését.⁴ Mindez megköveteli a módszertani eszköztár és a pedagógiai értékelés egyértelmű és legcéltörőbb meghatározását a folyamat szervezésének kezdetén. Ennek alapján a tervezési folyamat négy alaplépésre⁵ bontatható a gyakorlatban:

¹ ANTALNÉ SZABÓ Ágnes: *Szöveg szemlélet a helyesírás fejlesztésében*, Anyanyelv-pedagógia, 2016/3. 63. (Továbbiakban: ANTALNÉ SZABÓ, 2016.)
https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/img/keptar/2016_3/Anyp_IX_2016_3_5.pdf [2024.04.26.]

² ANTALNÉ SZABÓ Ágnes: *Új kihívások a helyesírás tanításában*. In: PAKSI László–GYÖRE Géza–TÓTH-MÁRHOFFER Márta–BOGNÁRNÉ KOCSIS Judit (szerk.): *A pedagógia útjain*, Pannon Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2013. 13–22.

³ ANTALNÉ SZABÓ, 2016.

⁴ FARKAS Éva: *Tanulási eredmény alapú tanterv- és tantárgyfejlesztés a felsőoktatásban*, Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2017. 21–50.
<https://mek.oszk.hu/18400/18497/18497.pdf> [2024.04.24.]

⁵ CSENGER Lajosné–LAMPERT Bálint: Tanítási, tanulási folyamatok tervezése, szervezése. In: KÖVECSESNÉ DR. GÓSI Viktória–DR. MAKKOS Anikó–DR. LŐRINCZ Ildikó–BOGNÁR Amália (szerk.): *Felsőoktatás-pedagógia a gyakorlatban. Módszertani kézikönyv*, Széchenyi István Egyetem, 2023. 69–78.

1. A tanító szak Képzési és kimeneti követelményének (KKK) és a tanulási eredmények áttekintése, elemzése
2. A tanterv kialakítása
3. Tantárgyfejlesztés
4. Tananyagfejlesztés

Ebben a tanulmányban a tantárgyfejlesztés alapvető lépéseit és eredményeit mutatom be a Helyesírás kurzus kapcsán, hiszen a címben jelölt célok és lehetőségek leginkább ebben a lépésben mutathatók meg, és a gyakorlat szempontjából is ez a legizgalmasabb mozzanat az oktatói tervezés felől nézve. Ebben a folyamatban határozzuk meg a tantárgy célját, a követelményeket, a tantárgyi tartalmakat, a módszereket, a munkaformákat, az eszközöket, az értékelés formáit, módját. A tervezés fókuszában minden esetben a hallgató kompetenciafejlesztése áll. Ebben az esetben a tantárgyfejlesztés legalapvetőbb kérdései voltak:

- A tananyag kijelölésénél mely tudáselemekre lehet biztosan építeni, melyek azok, amelyek a legfontosabbak a pedagógustevékenység és anyanyelvi tantárgy-pedagógia funkcionalitása szempontjából?
- Milyen oktatási stratégiát, módszert, szemléletet lehet alkalmazni annak érdekében, hogy a negatív előítélettel (pl.: a helyesírás unalmas, nehéz, logikátlan) terhelt és sok szabályt alkalmazó, gyakorlásra épülő Helyesírás kurzus a pozitív hallgatói attitűd kialakítását is elérje?
- Az értékelés hogyan segíthetné leginkább a tanulási folyamatot egy kritériumtárgy esetében? Az oktatási folyamat mely pontjain szükséges beilleszteni olyan méréseket, amelyek objektív, megbízható és érvényes visszajelzést nyújtanak a tanár és a hallgató számára egyaránt.

A tananyag kijelölése

A témakörök, résztémák megjelölése és súlyozása több szempontból is fontos volt a kurzus előkészítése során. Egyrészt azért, hogy a követelmények igazodjanak a kurzus bevezetésének alapvető célkitűzéséhez: alapot adjanak a későbbi pedagógiai munka megfelelő minőségű gyakorlására. Másrészt azért, hogy a mérés és értékelés a lehető leginkább segítse a kurzus céljainak tényleges megvalósítását, az értékelés megbízhatóságát és a kurzus további fejlesztését. A kurzus zárthelyi dolgozattal zárult, amely az évközi jegy meghatározásának alapját jelentette. Az aláírás feltétele az órákon való részvétel volt és a – tematikában megjelölt témákhoz kapcsolódó – gyakorló feladatok beküldése. A kurzus teljesítése a zárthelyi dolgozat minimum 70%-os megírásához kötött.

Témakör	Résztéma	Követelmény
1. A BETŰK	Az ábécé	Az ábécé biztos ismerete, a régi családnevekben használt magyar betűk ismerete.
	A betűrendbe sorolás	A betűrendbe sorolás biztos szabályismerete az egyjegyű, többjegyű betűk, a magánhangzók rövid-hosszú pábjait érintve.

2. A HANGJELÖLÉS	A kiejtés szerinti írásmód	A rövid és hosszú hangok egyértelmű megkülönböztetése az auditív észlelés és szabályok segítségével.
		A hangtörvények biztos ismerete.
	A hagyományos írásmód	A hagyományosan (is) írandó családnevek megtanulása, a <i>dz</i> és <i>dzs</i> betűk írására vonatkozó ismeretek megtanulása, az <i>ly</i> használata írásban. Helyesírási memória fejlesztése.
	Az egyszerűsítő írásmód	A szabály és a kivételek ismerete.
3. A KÜLÖNÍRÁS ÉS AZ EGYBEÍRÁS	Jelentésváltozás	Szabályismeret az egybeírásra vonatkozóan.
	Alaki jelöletlenség	Az alárendelő és mellérendelő összetett szavak helyesírására vonatkozó szabályok ismerete.
	Az íráshagyomány	Igeközös igék, névmási szókapcsolatok, egyéb esetekre vonatkozó szabályok ismerete.
	Többszörös összetételek	A vonatkozó szabályok ismerete.
4. A KIS ÉS A NAGY KEZDŐBETŰK. A TULAJDONNEVEK ÍRÁSA	A földrajzi nevek írása	Az egyelemű és az egybeírt földrajzi nevek, a kötőjellel összekapcsolt és a különírt elemekből álló földrajzi nevek helyesírási szabályainak ismerete.
	Az intézménynevek	Szabályismeret az intézménynevek minden típusára vonatkozóan.
	Az idegen közszavak és tulajdonnevek írása, elválasztás	Közkeletűvé vált, átvett szavak írása, az ezekhez rendelt betűkapcsolatok. Az idegen tulajdonnevek toldalékolására vonatkozó szabályok ismerete
5. AZ ÍRÁSJELEK	A mondatok, tagmondatok és mondatrészek közötti írásjelek.	Az írásjelek fajtái és azok használata. Szövegalkotás során az összes írásjel önálló használata, a választékos írásjelhasználat.
	A szövegbe ékelődés. A szavak és szórészek közötti írásjelek.	Az írásjelek fajtái és azok használata. Szövegalkotás során az összes írásjel önálló használata, a választékos írásjelhasználat.
6. A RÖVIDÍTÉSEK, A JELEK ÉS A MOZAIKSZÓK		A gyakrabban előforduló állandó rövidítések és jelek ismerete. A betűszók kétfajta írásmódjának ismerete.
7. A SZÁMOK ÉS A KELTEZÉS		A számok helyesírása, a keltezés módjainak és helyesírásának ismerete.

A Helyesírás kurzus témakörei, résztémái és követelményei a 2023/2024-es tanévben nappali és levelező tagozaton (1. táblázat)

Az 1. táblázatban láthatók a témakörök, valamint azok súlyozása. Ennek jelentősége, hogy megmutassa, a követelmények hogyan igazodnak a kurzus bevezetésének alapvető célkitűzéséhez: alapot adjanak a későbbi pedagógiai munka megfelelő minőségű gyakorlására; a mérés és értékelés a lehető leginkább segítse a kurzus céljainak tényleges megvalósítását, az értékelés megbízhatóságát és a kurzus további fejlesztését.

Az értékelés folyamata

Az értékelési folyamat következetes tervezése azért fontos, mert csak így használhatjuk fel az értékeléssel nyert információkat a tanítási-tanulási folyamat módosítása, javítása és fejlesztése érdekében. Az értékelés minden elemét úgy kell tervezni az oktatási folyamat részeként, hogy az értékelés célját, funkcióját, módszereit és az adatok kezelését hatékonyan alkalmazhassuk.⁶

A kurzus első alkalmán a hallgatók online bemeneti mérést (tesztet) írtak, amely a kimentként szolgáló zárthelyi dolgozat rövidített verziója volt összesen 30 megszerezhető ponttal. A verzió kialakításának alapját a Nemzeti alaptanterv⁷ helyesírásra vonatkozó követelményei adták; a témakörök és a résztémák azonosak voltak, súlyozásuk megegyezett a zárthelyi dolgozatéval. A teszt felépítése, feladat típusai szintén hasonlóak a kimeneti teszt jellemzőivel, azonban a nehezebb szabályokat és azok alkalmazását nem tartalmazták.

Témakör	A helyes megoldás százalékos aránya
Az egyszerűsítő írásmód; összetett szavak	50%
Különírás, egybeírás; összetett szavak	28,5%
A szóelemző írásmód; felszólító mód	28,5%
A hagyományos írásmód; <i>j-ly</i>	42,8%

A nappali tagozatos hallgatók bemeneti mérésének egyes eredményei.

A legnehezebbnek bizonyult négy feladat százalékos eredménye a 2023/2024-es tanév 1. félévében (2. táblázat)

A bemeneti teszt értékelése alapján rajzolódott ki az, hogy mely területek⁸ bizonyultak a legnehezebbnek (jelölve a 2. táblázatban), ez a négy résztéma az, ahol a helyes megoldások a legnagyobb százalékban elmaradtak az átlagos teljesítménytől, a legnagyobb szórást mutatják. Mindegyik résztémára vonatkoztatva elmondható, hogy olyan nehézségi szintű feladatot nem tudott megoldani a hallgatók

⁶ RAPOS Nóra–BÜKKI Eszter–GAZDAG Emma–NAGY Krisztina–TÓKOS Katalin: *A pedagógusok folyamatos szakmai fejlődése és tanulása: Fogalmi változások, Neveléstudomány Oktatás–Kutatás–Innováció*, 2020/1. (8), 28–45.

⁷ A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról, Magyar Közlöny, 2020/17. (Továbbiakban: NAT, 2020)

<https://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk20017.pdf> [2024.05.02.]

⁸ Az összes területet az 1. táblázat mutatja meg.

többsége, amely szoros összefüggésben áll az anyanyelvi tantárgy-pedagógia elvárt tudáselemeivel, tehát olyan ismeretekkel, amelyeket a későbbi pedagógiai munkájuk során rutinszerűen kell alkalmazniuk. A nappali tagozatos, 1. évfolyamos, tanító szakos hallgatók (n=13) a bemeneti mérésen 63%-os átlagteljesítményt (M=63,19%) nyújtottak, ami nem tekinthető megfelelő eredménynek. (Ha az eredményeket az általánosnak tekinthető kurzusértékeléshez viszonyítjuk.) A méréseredmények alátámasztották a kurzus elindítása előtt megfogalmazott feltételezéseket: a hallgatóknak szükséges fejleszteni a helyesírási képességét. A levelező tagozatos, 1. évfolyamos, tanító szakos hallgatók (n=66) bemeneti mérésének eredménye (M=81,96%) nehezebben értékelhető, hiszen nem a konzultációs alkalmon töltötték ki a tesztet, hanem otthon. A nagy különbséget mutató eredmény így nem rendelkezik feltétlenül azokkal az elvárásokkal, amelyekkel összehasonlíthatóvá válik a két adat.

A kurzusfejlesztés szempontjából az vált az egyik fontos kérdéssé, hogy milyen mértékben sikerült fejleszteni a hallgatók helyesírását a bemeneti mérésen mért területeken is. A tanulmányban csak ennek a négy területnek a kimeneti eredményét szemléltem az átláthatóság miatt.

Témakör	A helyes megoldás százalékos aránya
Az egyszerűsítő írásmód; összetett szavak	83 %
Különírás, egybeírás; összetett szavak	72 %
A szóelemző írásmód; felszólító mód	82 %
A hagyományos írásmód; <i>j-ly</i>	64 %

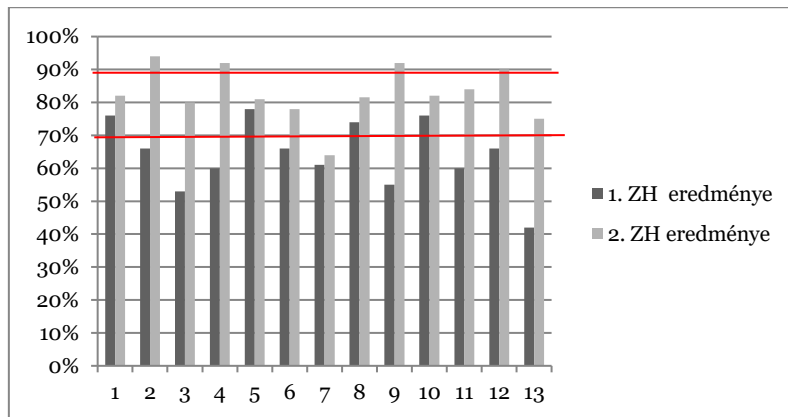
A nappali tagozatos hallgatók kimeneti mérésének egyes eredményei.

A bemeneti mérésen legnehezebbnek bizonyult négy feladat százalékos eredménye a 2023/2024-es tanév 1. félévében (3. táblázat)

A 3. táblázat az egyes témakörökhöz kapcsolódó résztémák feladatmegoldásait összesíti, így jól látható, hogy mindegyik témakörben jelentős mértékben nőtt a helyes megoldások száma (az egyes résztémákhoz kapcsolódó itemek helyes megoldásának aránya), ami a kurzus sikerének mondható: a szabályok tudatosításával, a gyakorlással, a funkcionális szemléletű feladatírással sikerült a hallgatók helyesírási rutinját fejleszteni. Bár ezek az összesített eredmények nem mutatják, de a résztémák értékelése során kirajzolódnak a témakörökön belüli legnehezebb tudáselemek: az íráshagyomány a különírás és egybeírás szabályrendszerében a névmásokra és az igekötőkre vonatkozóan; az alaki jelöletlenség felismerése, a kivételt képző szabályok az összetett szavak esetében, valamint a *j* és *ly* betűk megfelelő jelölése. A teszt egészét, az itemek témakörökre lebontott összességét tekintve is a legnehezebbnek bizonyult a táblázatban jelölt két témakör, ami megerősíti a bemeneti mérés előrejelzését a legnehezebb témakörökre vonatkozóan.

A zárthelyi dolgozat összesített eredményeit a 1. grafikon mutatja be. Két eredmény is látható az ábrán, a 2. zárthelyi dolgozatként megjelenített értékek a javító teszt során elért eredményeket mutatják. A kurzusértékelés szempontjából

mindez több síkon is fontos. Mutatja, hogy a hallgatókat sikerült motiválni arra, hogy valóban fontosnak tekintsék a helyesírási képességük fejlesztését. Minden hallgató írt javító zárhelyi dolgozatot, ami a helyesírási pozitív attitűdjüket mutatja. Több felkészüléssel minden hallgató tudott jobb eredményt elérni, így az egyéni teljesítményekben is minden esetben javításról beszélhetünk a bemeneti méréshez képest, ebből kifolyólag a csoport átlagteljesítménye is nőtt ($M=82,76\%$).

A nappali tagozatos hallgatók kimeneti mérésének eredményei (1. grafikon)

Összegzés

A tanulmányban bemutatott minta (a főiskola elsőéves tanító szakos hallgatói a 2023/2024-es tanévben) helyesírási eredményei alapján úgy gondolhatjuk, hogy a felsőoktatásban fejlesztési célként jelenhet meg a helyesírási képesség fejlesztése. Bár a NAT⁹ jól körülhatárolható követelményeket támaszt a köznevelésben résztvevő tanulókkal szemben, mégis több területet érinthet a fejlesztési cél kijelölése a felsőoktatásban: a helyesírási szabályok ismeretét és rutinszerű alkalmazását, a helyesírási memória fejlesztését és összességében a helyesírási önképzésre való ösztönzést. (A tanítóképzésben ezek a célok kiemelten fontossá válnak.) A kurzus bemeneti és kimeneti tesztjeinek eredményértékelésével kirajzolódtak azok a témakörök, amelyek a legnehezebbnek bizonyultak a hallgatók számára. A különírás, egybeírás témakörében mindezek alapján a szabályok megértése és alkalmazása; a hagyományos írásmód esetében pedig sokkal inkább a helyesírási memória fejlesztése a kiemelt cél. A kimeneti tesztnek tekinthető 2. zárhelyi dolgozatok értékelése a hallgatók motiválhatóságára mutat rá, ami a pedagógusképzésben nélkülözhetetlen: ha a leendő tanítók helyesírási rutinja nem megfelelő szintű és önmagukkal szemben nem fogalmaznak meg a helyesírásra vonatkozó elvárásokat, akkor a helyesírás-tanítás egyre nehezebb helyzetbe kerül.

⁹ NAT, 2020.

Irodalom

- ANTALNÉ SZABÓ Ágnes: *Szövegszemlélet a helyesírás fejlesztésében*, Anyanyelv-pedagógia, 2016/3. https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/img/keptar/2016_3/Anyp_IX_2016_3_5.pdf
- ANTALNÉ SZABÓ Ágnes: *Új kihívások a helyesírás tanításában*. In: PAKSI László–GYÖRE GÉZA–TÓTH-MÁRHOFFER Márta–BOGNÁRNÉ KOCSIS Judit (szerk.): *A pedagógia útjain*. Pannon Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2013. 13–22.
- CSENGER Lajosné–LAMPERT Bálint: *Tanítási, tanulási folyamatok tervezése, szervezése*. In: KÖVECSESNÉ DR.: GÓSI Viktória–DR. Makkos Anikó–DR. Lőrincz Ildikó–Bognár Amália (szerk.): *Felsőoktatás-pedagógia a gyakorlatban. Módszertani kézikönyv*, Széchenyi István Egyetem, 2023. 69–78.
- FARKAS Éva: *Tanulási eredmény alapú tanterv- és tantárgyfejlesztés a felsőoktatásban*, Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2017. <https://mek.oszk.hu/18400/18497/18497.pdf>
- RAPOS Nóra–BÜKKI Eszter–GAZDAG Emma–NAGY Krisztina–TÓKOS Katalin: *A pedagógusok folyamatos szakmai fejlődése és tanulása: Fogalmi változások*, Neveléstudomány–Oktatás–Kutatás–Innováció, 2020/1. (8), 28–45.

Dokumentumok

- A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról, Magyar Közlöny, 2020/17.
<https://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk20017.pdf>

Abstract

IMPORTANCE AND AIMS OF TEACHING SPELLING IN TEACHER TRAINING

Is it necessary to develop spelling skills in teacher training and, if that is the case, which areas are most important in this endeavour? The purpose of this study is to present the answers that can be formulated based on the spelling course development and the reflective evaluation of the course introduced at Eötvös József College. Based on the results of the input and output measurement of the course and the test results related to each topic, a situational assessment of the spelling of the first-year teacher training students can be formulated, which in addition to supporting the planning of the teaching-learning process of the course, proves the necessity of its development.